

УДК 35.081

Л. Матвієнко

ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ АКМЕОЛОГІЧНОГО ПІДХОДУ ДО ПРОФЕСІОНАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНИХ СЛУЖБОВЦІВ

Проаналізовано особливості забезпечення використання акмеологічного підходу до професіоналізації державних службовців. Виокремлено суть акмеологічного підходу у процесі професіоналізації державних службовців.

Ключові слова: акмеологія, акмеологічний підхід, професійна діяльність, професіоналізація, державний службовець.

Актуальність теми зумовлена необхідністю застосування акмеологічного підходу в контексті необхідності підготовки та професійного розвитку вищих керівних кадрів державної служби, здатних забезпечити ефективність державної політики у сфері державного управління та лідерство у проведенні адміністративної та економічної реформ [1].

Незважаючи на те, що дослідження процесу професіоналізації державних службовців є доволі актуальними, однак залишаються недостатньо висвітленими у літературі.

Метою статті є дослідження особливості використання акмеологічного підходу до професіоналізації державних службовців.

Застосування акмеологічного підходу в професіоналізації державних службовців покликано забезпечувати посилену професійну мотивацію, стимулювання творчого потенціалу, та виявляти “запаси” особистісних резервів для досягнення успіху в професійній діяльності з використанням акмеологічної спрямованості особистості (А. Деркач, Н. Кузьміна, А. Маркова, Г. Рева).

Основна мета запровадження акмеологічного підходу у державній службі полягає у створенні сучасних методик і технологій навчання, самовиховання і саморозвитку, а також у необхідності сформувані у державних службовців акмеологічну спрямованість – один із основних показників професіоналізму.

Поняття “акмеологія” походить від давньогрецького “акме”, що походить, своєю чергою, від слова “axis” (“вістря”) і означає: “вища ступінь чого-небудь, колір, квітуча пора”; “en akmu einai” (бути в акме) означає: “бути в повному розквіті, на вищому ступені розвитку”[2].

Термін “акмеологія” вперше запропонував М. Рибінков у 1928 р. для означення “психології дорослості (вікова ступінь в житті людини, початок якої відносять до 18 – 20 років) або зрілості (25 – 30 років) [3].

Ступінь зрілості, вершина зрілості (акме) – це багатовимірний стан людини, який охоплює певний період розвитку, характеризує на скільки він сформувався як особистість, громадянин, спеціаліст своєї справи.

У процесі розвитку природних, суспільних, гуманітарних та технічних наук, розвинулась наука “акмеологія”, завданням якої було вивчити феноменологію, закономірності і механізми розвитку особи, державного службовця зокрема, на ступені її зрілості та особливо під час досягнення нею найбільш високого рівня в цьому розвитку.

Відповідно, необхідно було визначити предмет та об'єкт акмеології як науки. Предметом акмеології є закономірності умови, чинники та стимули самореалізації творчого потенціалу людини протягом життєвого шляху, розвитку творчої готовності до майбутньої діяльності, досягнення вершин життя і професіоналізму діяльності.

Основним завданням акмеології є розроблення засобів самовдосконалення і розвитку життєдіяльності до вищого рівня професійної майстерності, становлення і розвиток творчого потенціалу людини в різних видах професійної діяльності [4].

Отже, акмеологія як нова галузь наукових знань, не тільки означила новий предмет досліджень (зрілу людину), але й визначила нову систему понять, нову систему методів, де провідним є моделювання професійної діяльності державних службовців.

На процес розвитку акмеології суттєве значення мали кілька впливів: онтологічний, гносеологічний, аксіологічний та акмеологічний (рис. 1) [5].

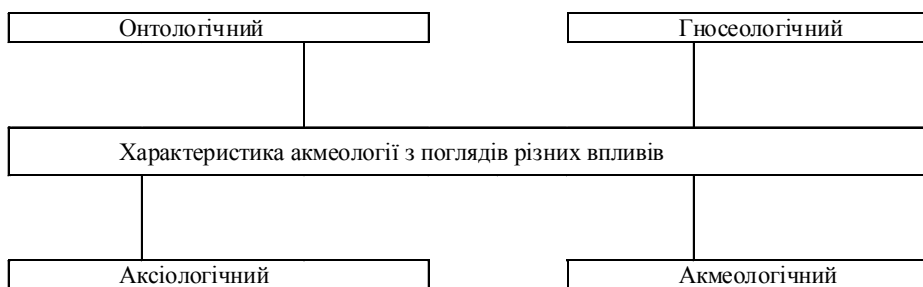

Рис. 1. Характеристика впливів на акмеологію

Онтологічний вплив охоплює становлення вершини професіоналізму. Гносеологічний – зосереджується на технології проведення досліджень та впровадження їх результатів у вигляді способів саморозвитку професіоналізму та його формування у партнерів по професійній діяльності. Аксіологічний – полягає у спрямованості людини на досягнення професіоналізму. Акмеологічний – розвиток творчих здібностей професіонала, з урахуванням різноманітних аспектів підготовки кадрів і вдосконалення їх кваліфікації.

Акмеологія зосереджує увагу на продуктивності професійної діяльності (у вигляді творчих досягнень, соціального призначення, особистого успіху) на різних етапах життя. З акмеологічної точки зору, високопродуктивною вважається діяльність, що характеризується високими показниками якості, високою точністю та надійністю результатів, організованості, стабільності.

Малопродуктивною вважається діяльність, що не відрізняється високими показниками якості, а також якщо в ній не виражено прагнення до досягнення позитивних соціально-значимих цілей. Непродуктивною вважається діяльність, яка характеризується низькими показниками якості і під час якої не досягаються позитивні соціально-значимі цілі. Проводячи аналогію з психологією праці, можемо вважати, що набутий досвід як вищий рівень професійних вмінь у певній галузі та набутий на основі гнучких навиків та творчого підходу, є акмеологічною властивістю особистості.

Щоб досягти рівня професійної майстерності, необхідно володіти певним особистісним потенціалом, початковими можливостями, елементарними знаннями, вміннями мотивацією досягнення, спрямованістю на саморозвиток, адекватну самооцінку [6, 7].

Природним середовищем для професійного самовираження особистості і творчої самореалізації індивідуальності людини є суспільство – люди і їх соціальна практика. Саме в цьому середовищі формується і розвивається професійна діяльність до її вершинних, творчих форм [8].

Особливості акмеологічного погляду на професійну діяльність державних службовців та особистість полягає в тому, що: 1) акмеологія вивчає та аналізує зміни не лише у професійній діяльності, а й особистості державного службовця (за участю залежних змінних); 2) на процес руху державного службовця до вершини професійної діяльності, мають суттєвий вплив незалежні змінні; 3) на процес трудової діяльності державного службовця, як правило, не звертають належної уваги, зосереджуючись лише на результаті [9].

Що стосується професійної діяльності державних службовців, то, як зазначає А. Бодальов, "...значна кількість осіб, зокрема державних службовців, які займаються діяльністю на професійній основі, не є при цьому професіоналами в усьому значенні цього слова, в результаті чого такий непрофесіоналізм веде до величезних втрат у зовнішній і внутрішній політиці, та в державному управлінні загалом". Якщо людина, проходячи певну частину свого життєвого шляху, який прийнято називати дорослістю, з граничною самовіддачею опановує спеціальність, а потім з повною відповідальністю за результати своєї праці працює як професіонал і, не зупиняючись на вже досягнутому ним, прагне вийти на рівень "Майстра" у своїй галузі праці, то це, звичайно, – всі показники його зрілості як суб'єкта діяльності" [10].

Отже, акмеологія, маючи своїм об'єктом професійну діяльність державних службовців, розглядає і вивчає її з погляду необхідності підвищення її продуктивності, виявлення закономірностей і чинників удосконалення і досягнення вершин професійної майстерності. Центральною категорією акмеології, що окреслює предметну область її досліджень, є категорія професіоналізму діяльності, розкривається через поняття продуктивності, ефективності діяльності тощо.

Акмеологія покликана розробляти нові підходи та методи вдосконалення професійної майстерності у професійній діяльності державних службовців, досліджувати закономірності цього процесу, розробляти методи визначення рівня ефективності систем удосконалення професійної майстерності державних службовців, спрямованих на досягнення найвищого рівня професіоналізму.

Як свідчать дослідження Н. Кузьміної з погляду гуманістичної спрямованості, то професіоналами високого класу стають лише 5% тих, хто зайнятий у професійній діяльності, в інших – успіхи суттєво скромніші, і як наслідок нижча самореалізація у професії і житті, що загалом впливає на самооцінку особистості, призводить до негативних для неї наслідків [11, 12].

На сучасному етапі розвитку, в акмеології виокремлюють теоретичні та прикладні напрями досліджень, один з яких стосується професіоналізації державних службовців. У зв'язку з цим суть акмеологічного підходу як методології наукового досягнення може бути розкрита завдяки визначенню принципів дослідження процесу і результатів ефективної професійної діяльності і її суб'єкта.

Специфіка застосування акмеологічного підходу у процесі професіоналізації полягає у розвитку творчих здібностей професіоналів з огляду різних аспектів підготовки кадрів та вдосконалення їх кваліфікації, а акмеологія: 1) вивчає дорослу людину у процесі діяльності загалом, та її особистість зокрема; 2) на всіх етапах становлення професіоналізму безпосередньо впливає на більшість неконтрольованих факторів [13, 14].

Структура акмеологічного підходу до професійного становлення державних службовців подана на рис. 2.

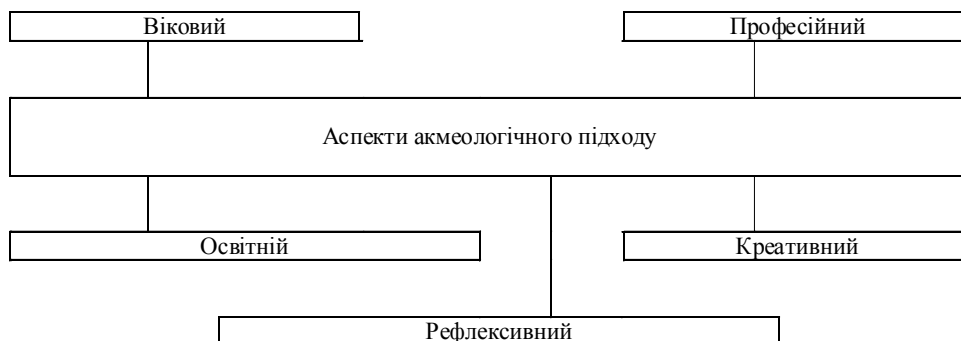

Рис. 2. Структура акмеологічного підходу до професійного становлення державних службовців

Віковий аспект спрямований на діагностику задатків засобами андрагогіки.

Професійний – пов’язаний з визначенням можливостей і результатів здійснення професійної діяльності через виявлення професійної придатності, психологічної готовності до цього виду діяльності і степені соціальної відповідальності за його процес і результати.

Освітній – покликаний діагностувати розвиток знань і вмінь у системі загальної, професійної і безперервної освіти.

Креативний – визначає затрачені зусилля і успішність їх реалізації шляхом визначення рівня професіоналізму, рефлексивно-інноваційного потенціалу його вдосконалення до степені майстерності і оцінки соціальної значимості інновацій, отриманих у процесі творчості.

Власне акмеологічний підхід передбачає обов’язкову умову дослідження особистості державного службовця насамперед, як активного суб’єкта діяльності, який не лише спостерігає за ситуацією, що склалась навколо нього, а активно шукає і створює умови успішної самореалізації.

Згідно з акмеологією процес професійної діяльності державних службовців залежить від залежних та незалежних змінних [15].

Залежними змінними є елементи психічного розвитку, які за необхідності можна удосконалити або покращити:

1. Визначення рівнів ефективності професійної діяльності державних службовців (високо-, мало-, непродуктивна діяльність).

2. Рівні зрілості особистості державного службовця, а саме:

- професійна позиція;
- професійне мислення;
- професійна самоідентифікація;
- професійні мотиви;
- професійний розвиток.

3. Особливості особистості державного службовця.

4. Індивідуальні характеристики в досягненні професіоналізму.

5. Психологічні ознаки, що характеризують професійну діяльність і особистість державного службовця у період зрілості.

6. Становлення суб'єкта професійної діяльності, професійного спілкування, і їх співвідношення з особистістю державного службовця професіонала.

Незалежними змінними є фактори, що впливають на досягнення професійних висот:

1. Фактори зовнішнього професійного і соціального середовища;
2. Внутрішня мотивація та стимулювання власного професійного розвитку.
 - власна професійна мотивація, спрямована на досягнення високих результатів;
 - інтелект;
 - здатність навчатись;
 - наявність обов'язкових професійних якостей;
 - реальна оцінка власної професійності;
 - бажання і здатність до самоосвіти та самовдосконалення.
3. Особливості акмеологічного супроводження (допомога акмеолога, психолога) і вплив на стимулювання та процес професійного розвитку державного службовця.
4. Індивідуальний напрям руху до вершини (акме) професіоналізму.

Ці змінні в окремих випадках можуть міняти місцями.

Згідно з акмеологічними знаннями, суть акмеологічних законів полягає у взаємозалежності між процесом становлення професійної майстерності і формуванням особистісної цілісності [16]. Суттю особистісно-професійного розвитку є те, що:

- констатується, що рушійною силою особистісно-професійного розвитку виступають різні протиріччя між перспективним, потенційним і наявним;
- розкривається зміст особистісно-професійного розвитку в контексті зміни співвідношення індивідуалізації і соціалізації, множення потенціалу, зміни мотиваційно-сміслові та потреб сфер особистості, підвищення психологічної культури.

Зокрема, в законі самовираження особистості у професії описуються процеси і механізми професійного самовизначення, самоствердження, самореалізації, професійного образу "Я" і особистісно-професійного зростання в контексті самовираження особистості в професії.

Загалом, варіативність законів проявляється у закономірностях [17]:

- готовності до діяльності (проявляються закономірності готовності в тій формі діяльності, у тих її ситуаціях, готовність до яких є вирішальною);
- оптимізації професійної діяльності (сукупність складових, необхідних для здійснення цієї діяльності);
- закономірності розвитку.

Суть акмеологічних закономірностей [18]:

1. Пропорційний взаємозв'язок між обдарованістю та вершиною професіоналізму, рівнем самоорганізації особистості і динаміки руху до професіоналізму.

2. Об'єктивність закономірностей визначається прийняття цінностей, стандартів, що виявляються у ставленні до професіоналізму і професіоналів. Логічно, що затребуваність державних службовців професіоналів високого рівня мало б стати умовою розвитку їхнього професіоналізму.

Суб'єктивність пов'язана з індивідуальними особливостями суб'єкта розвитку.

3. Характеризуються повторюваністю.

4. Стосується процесів психічного розвитку людини і закономірностей між різними рівнями організації психічних процесів.

5. Закономірності належать до класу “законів-тенденцій”, що характеризуються варіабельністю відносно “середнього”.

6. Порівняно з психологічними закономірностями акмеологічні менш варіативні. Професіоналізм діяльності характеризується стабільністю високих результатів, а професіоналізм особистості конкретними стандартами і особистісними нормами поведінки.

У процесі акмеологічного дослідження професіоналізації державних службовців акмеологічні закони і закономірності можуть виникати, встановлюватись та перевірятись (табл. 1) [19].

Таблиця 1

Характеристика суті акмеологічних законів та закономірностей

Тип взаємодії	Характеристика
Залежність	залежність між високим рівнем зрілості державного службовця, як професіонала та особистості, а також об'єктивними і суб'єктивними факторами, що впливають на досягнення у професійному розвитку
	залежність між особливостями професіоналізму зрілої особи, і станом її зрілості поза професійною діяльністю
Взаємозв'язок	взаємозв'язок ефективності професійної діяльності державного службовця, професійного спілкування і зрілості професіонала: вплив досягнень у праці і спілкуванні на особистість професіонала, здібності і професійно-важливі якості особистості впливають на професійну діяльність та професійне спілкування державного службовця
	взаємозв'язок процесів професіоналізації і соціалізації, соціалізації та індивідуалізації у різних вікових категоріях
Співвідношення	співвідношення зовнішніх і внутрішніх факторів та їх вплив на ефективність професійної діяльності (співвідношення мікроклімату в колективі і мотивації до саморозвитку)
	співвідношення закономірностей навчання вершинам у професійному і особистісному розвитку державного службовця
Вплив	вплив етапів психічного розвитку на процес просування до професіоналізму (акме) державного службовця

Власне особливість професійної діяльності державних службовців полягає в тому, що державні службовці як суб'єкти діяльності відповідають не лише за результати власної діяльності, а й беруть безпосередню участь у створенні умов для роботи інших державних службовців, використовуючи методи стимулювання для отримання необхідного результату, самореалізації, що матиме прояв хоча б у задоволенні результатами власної праці.

Якісна складова професіоналізму діяльності державних службовців характеризується такими показниками [20]:

- результативність діяльності;
- ефективність діяльності;
- висока ступінь її організації і самоорганізації.

Показник професіоналізму особистості державного службовця характеризується наступним:

- психологічною готовністю до професійної діяльності;

- позитивною мотивацією до діяльності;
- сформованістю професійно-важливих якостей;
- відчуттям відповідальності не лише за себе, а й за результати власної праці та діяльності колег;
- здатністю до змін.

Наявність цих якостей є важливою складовою у професійній діяльності державних службовців і відіграє досить важливу роль у досягненні успіху, проте це зовсім не означає, що забезпечує його повністю.

У процесі професійної діяльності державні службовці, тією чи іншою мірою взаємодіють між собою, і кожному з них, якби це не було складно, необхідно прийняти іншого таким, яким він є, незалежно від рівня компетентності, у ставленні до справи, взаємодії з колегами. Як одна з основних характеристик діяльності і особистості державного службовця, професіоналізм проявляється залежно від набутих знань, умінь і досвіду, а його показники залежать не лише від кар'єрного росту, а й від особистісно-професійного розвитку.

Одним із елементів супроводження професійної діяльності державного службовця є психічні явища, що виникають, проявляються і змінюються у процесі діяльності, впливають на особливості і результат цієї діяльності, на самопочуття кожного працівника, стиль відносин на робочому місці та власне роботу управлінської команди.

Отже, процес професійного становлення та розвитку у професійній діяльності державних службовців передбачає застосування акмеологічного підходу. Продуктивність професійного становлення державних службовців забезпечується не лише власним трудовим, творчим та особистісним потенціалом, а й за участю професійної та освітньої складових та акмеологічного супроводження. Оцінити продуктивність професійного становлення державних службовців можна завдяки критеріям та показникам, що відображають рівень сформованості професійно важливих здібностей, умінь, навичок, якостей та наявності потреб до саморозвитку і освоенню професійної діяльності.

Література

1. Про Стратегію державної кадрової політики на 2012 – 2020 роки [Електронний ресурс] : Указ Президента України № 45/2012 від 01.02.2012 р. — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/45/2012>.
2. Бодалев А. А. Вершина в развитии взрослого человека [Электронный ресурс] / А. А. Бодалев. — Режим доступа : <http://hpsy.ru/public/x798.htm>.
3. Акмеология [Текст] : учебник / под общ. ред. А. А. Деркача. — М. : Изд-во РАГС, 2002. — С. 38 ; 195.
4. Там же. — С. 15 ; 21, 22 ; 27.
5. Деркач А. А. Акмеологические основы развития профессионала [Текст] / А. А. Деркач. — М. : Изд-во Московского психолого-социального института ; Воронеж : НПО “МОДЭК”, 2004. — 752 с. — (Серия “Психологи Отечества”)
6. Платонов К. К. Вопросы психологии труда [Текст] / К. К. Платонов. — М. : [б. и.], 1970. — С. 16.
7. Деркач А. А. Акмеологические основы развития профессионала... — С. 177, 178.
8. Акмеология... — С. 26.
9. Там же. — С. 131.

10. Бодалев А. А. Вершина в развитии взрослого человека...
11. Кузьмина Н. В. Профессионализм деятельности преподавателя и мастера производственного обучения профтехучилища [Текст] / Н. В. Кузьмина. — М. : Высшая школа, 1989. — 167 с.
12. Кузьмина Н. В. Педагогическое мастерство учителя как фактор развития способностей учащихся / Н. В. Кузьмина // Вопросы психологии [Текст]. — 1984. — № 1. — С. 20—26.
13. Акмеология... — С. 131.
14. Деркач А. А. Акмеологические основы развития профессионала... — С. 41.
15. Акмеология... — С. 132, 133.
16. Акмеология [Текст] : учеб. пособ. / А. Деркач, В. Зызыкин. — СПб. : Питер, 2003. — 256 с.
17. Деркач А. А. Акмеологические основы развития профессионала... — С. 49.
18. Акмеология [Текст] : учеб. пособ. ... — 256 с
19. Акмеология... — С. 133, 134.
20. Там же. — С. 133, 134.

L. Matviyenko

PECULIARITIES OF ACMEOLOGICAL APPROACH APPLICATION TO THE PROFESSIONALIZATION OF CIVIL SERVANTS

The peculiarities of acmeological approach application to professionalization of civil servants are analysed. The essence of acmeological approach in the process of civil servants professionalization is defined.

Key words: acmeology, acmeological approach, professional activity, professionalization, civil servant.